

Анненко О.С.

Криворізький факультет Національного університету «Одеська юридична академія», старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН НА ДОСУДОВИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА СТАДІЇ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Принцип змагальності сторін, свободи в наданні суду своїх доказів і в доведенні їх переконливості перед судом закріплений в п. 4 ст. 129 Конституції України.

Зміст даного принципу в кримінально-процесуальному законі не розкривається. Маються лише вказівки на його окремі елементи. Зі змісту ст. 16-1 КПК України витікає, що реально цей принцип передбачає наявність тріади - суду, який розглядає кримінальну справу і ухвалює рішення за результатами розгляду справи, та рівноправних сторін, що мають свої процесуальні інтереси, котрі досягаються шляхом здійснення сторонами наданих їм прав. Необхідна умова реалізації принципу змагальності - наявність предмета судового спору і знаходження суду і сторін в один і той же час у залі судового засідання, де цей спір вирішується судом.

Принцип змагальності є основою всієї кримінально-процесуальної діяльності. і найбільш повно реалізується на стадії судового розгляду кримінальної справи в суді першої інстанції, коли всі наявні докази досліджуються гласно, усно і в умовах дотримання рівності прав усіх учасників.

Але елементи принципу змагальності мають місце і на досудових стадіях кримінального процесу, де також має місце притаманний змагальності розподіл процесуальних функцій, здійснюється судовий контроль, але відсутня така важлива ознака змагальності, як рівноправ'я сторін, яким сторони користуються в суді.

За наявності цього принципу кримінальний процес має змагальну форму на будь-якій стадії. Зазначене положення повинно реалізовуватися не тільки на стадії судового розгляду кримінальної справи в суді першої інстанції, а й на стадії досудового слідства.

У даний час відносини, що склалися між сторонами, учасниками процесу на стадії досудового розслідування, напрацьовані практикою традиції в сукупності з окремими положеннями норм кримінально-процесуального законодавства дозволяють узяти під сумнів реальне існування в кримінальному судочинстві на стадії досудового розслідування принципу змагальності сторін. Недосконалість діючого законодавства дає підстави для односторонньої оцінки доказів і не сприяє принципу змагальності, тому норми КПК в цій частині потребують удосконалення і приведення їх у відповідність до норм Конституції України.

Яка рівність може бути в прокурора, який наділений наглядовими функціями за досудовим слідством, і адвоката, який таких повноважень щодо впливу на процес розслідування справи не має, слідчим, який здійснює провадження в кримінальній справі та обвинуваченим (підозрюваним) і його захисником. Якщо захист відсутній або неадекватний обвинуваченню, то про змагальність сторін тут і не йдеться.

У зв'язку з цим необхідно виключити з прав і обов'язків прокурора наглядові функції, що дозволить урівняти прокурора за його процесуальними повноваженнями з захисником. Це

дозволить більш повно реалізувати принцип рівності сторін перед законом і судом на досудових стадіях кримінального процесу.

Таким чином, говорити про змагальність сторін як основу, на якій ґрунтується стадія досудового розслідування, нема ні логічних, ані фактичних підстав. Тому можна погодитися з тим, що принцип змагальності сторін найбільш повно проявляється і діє на стадії судового розгляду і ніяк не по відношенню до всього кримінального процесу.

Стосовно принципу змагальності фундаментальним є поняття сторін. На жаль, чинний кримінально-процесуальний кодекс України (ст. 16-1 КПК) не містить чіткого визначення поняття сторін у кримінальному процесі, що вносить дисгармонію у викладені вище положення щодо принципу змагальності сторін.

Аналізуючи зміст ст.16-1, КПК України, можна зробити висновок, що сторони - це учасники кримінального судочинства, які на підставі принципу змагальності виконують функцію обвинувачення (кримінального переслідування) або захисту від обвинувачення. Фактично ст. 22 КПК України до сторони обвинувачення законодавчо, поряд з прокурором, відносить слідчого та орган дізнання. Згідно з принципом презумпції невинуватості обов'язок доказування обвинувачення та спростовування доказів, які наводяться для захисту підозрюваного чи обвинуваченого, покладається саме на сторону обвинувачення.

Однак віднесення слідчого, органу дізнання до сторони обвинувачення не орієнтує їх на правильні дії, навпаки, ставить у двозначне становище. Слідчий заздалегідь не може займати позицію обвинувачення. Тобто, все, що свідчить на користь обвинувачення, збирається ним з особливою ретельністю і залучається до справи, а пропозиції сторони захисту відхиляються без будь-якого розгляду. Підставою для таких дій є міркування про те, що оскільки слідчий, як особа, що проводить розслідування, є стороною обвинувачення або діє зі сторони обвинувачення, то він і повинний здійснювати тільки обвинувальну діяльність. Функцію захисту повинні реалізовувати захисник та сам обвинувачений (підозрюваний). У подібних випадках зі всією очевидністю проявляється однобічний, необ'єктивний підхід при дослідженні обставин кримінальної справи. Зазначене положення підтверджується і тим, що функції обвинувачення, захисту, розслідування та вирішення кримінальної справи не можуть бути покладені на один і той же орган чи одну і ту ж особу (ч.2 ст.16-1. ч.1 ст. 22 КПК). Таким чином КПК України встановлює односторонність розслідування, виключаючи можливість всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин кримінальної справи.

Відповідно до ч.1 ст.22 КПК слідчий від імені держави в кримінальних справах публічного і приватно-публічного обвинувачення здійснює функцію кримінального переслідування. За наявності достатніх доказів, які вказують на вчинення злочину певною особою, слідчий виносить мотивовану постанову про притягнення цієї особи як обвинуваченого (ст. 131 КПК). У цьому процесуальному акті ґрунтується початкове обвинувачення, внаслідок чого функція кримінального переслідування набуває форму обвинувачення конкретної особи в скоєнні конкретного злочину. Після прийняття такого рішення досудове слідство продовжується, обвинувальний тезис уточнюється і остаточно ваїдображається в обвинувальному висновку. Саме обвинувальний висновок, затверджений прокурором і наданий обвинуваченому та його захиснику, стане предметом судового розгляду. Наявність такого предмета і обумовлює виникнення сторони обвинувачення і сторони захисту і необхідність здійснення судом функції розгляду справи. Слідчий тільки